

Türkiye'nin Kenevir Politikası ve Piyasasına Bir Bakış

Uğur BAŞER¹ Mehmet BOZOĞLU²

Öz

Kenevir, birçok farklı alanda kullanılan önemli bir endüstri bitkisidir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kenevir politikası, üretimi ve mevzuatı incelenerek yaşanan gelişmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye'nin kenevir istatistikleri FAO ve TÜİK veri tabanlarından, kenevir politikaları ise temel politika belgeleri olan kalkınma planlarından, raporlardan, eylem planlarından ve ilgili literatür incelenerek ortaya konulmuştur. Kenevirin tohumu, sapı ve çiçeği çok farklı alanlarda kullanılmakta olup, özellikle kâğıt, kumaş, tekstil ve kozmetik ürünlerinin yapımında kenevirten yararlanılmaktadır. Türkiye'de 2005 yılında tohum ve lif için ekilen kenevir alanları 65'şer hektar iken, 2014 yılında 1 hektara kadar düşmüştür. Türkiye'de kenevir, 2019 yılında düzenlenen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yerel Yönetimler Sempozyumunda" yeniden gündeme gelmiş ve "Türkiye'de Endüstriyel Kenevir Yetiştiriciliği Raporu ve Eylem Planı" hazırlanmıştır. Eylem Planının uygulamaya konulmasıyla 2018 yılında 5.9 hektar olan tohum üretim alanları 2019 yılında 53.6 hektara, kenevir lif alanları ise 5.5 hektardan 16 hektara yükselmiştir. Türkiye'nin hazırladığı eylem raporunda ön plana çıkan konular; (i) THC oranı düşük, lif ve tohum verimi yüksek yerli çeşitlerin geliştirilmesi ve tescili, (ii) kenevire dayalı sanayinin ve mekanizasyon sistemlerinin geliştirilmesi ve (iii) öncelikli yatırım alanlarının belirlenmesi şeklindedir. Türkiye'nin son dönemdeki kenevir politikası incelendiğinde, kenevir üretiminin yerli ihtiyaçları karşılayacak şekilde üretilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Türkiye, diğer ülkelerle yaptığı uluslararası anlaşmalar kapsamında kenevirin yetiştirilmesi, ticareti ve kötüye kullanımının engellenerek zararlı etkilerinin azaltılmasına yönelik iş birliği yapmaktadır. Kenevir üretiminin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilebilmesi için üretiminin ülke ve dış ihtiyaçları doğrultusunda planlanması ve etkin bir arz zincirinin oluşturulması gerekli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kenevir, Kenevir tohumu, Kenevir lifi, Politika, Türkiye

An Overview on Hemp (*Cannabis*) Policy and Market of Turkey

Abstract

Hemp is an important industrial crop used in many different sectors. The aim of this study was to evaluate the hemp policies, production, legislation and developments in Turkey. Secondary statistics of hemp for Turkey and the world were collected from FAO and TurkStat databases, hemp policies were revealed from the main policy documents of Turkey such as development plans, reports, action plans and related literature. The seeds, stems and flowers of hemp are used in many different areas, especially in the production of paper, fabric, textile and cosmetic products. Turkey's hemp sown areas for seed and fiber in 2005 was 65 hectares, it decreased to 1 hectare in 2014. Hemp was came up in 2019 at the Symposium of Local Government in the Presidential Government System and then the Report and Action Plan for Industrial Hemp Farming in Turkey was prepared. With the implementation of the Action Plan, in the period of 2018-2019, hemp areas for seed increased from 5.9 to 53.6 hectares, while hemp areas for fiber increased from 5.5 to 16 hectares. Report and Action Plan of Turkey was focused on (i) to develop and register local varieties with low THC ratio, high fiber and seed yield (ii) to develop hemp processing industry and mechanization systems, and (iii) to determine priority investment areas for hemp. The recent hemp policy objective of Turkey is to expand hemp production and meet domestic needs. Turkey has cooperated with other countries under international agreements on the cultivation of hemp and preventing trafficking and reducing the harmful effects of hemp. In order to develop hemp production in a sustainable way, it is necessary to plan the production in line with the country and foreign needs and to establish an effective supply chain.

Keywords: Hemp, Hemp seeds, Hemp fiber, Policy, Turkey

JEL: Q18, Q13

Geliş Tarihi (Received): 02.11.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 01.12.2020

¹ Araş. Gör., Sorumlu yazar (Corresponding author), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Orcid: 0000-0003-4961-2764, ugur.baser@omu.edu.tr

² Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Orcid: 0000-0001-8333-1865

1. Giriş

Kenevir, *Cannabaceae* familyasına ait tek yıllık, otsu, dioik, çiçekli bir bitkidir (Yıldırım ve Çalışkan, 2020). Kenevir ilk olarak Asya ve Hindistan'da ortaya çıkmış ve kökeni M.Ö. 850 yıllarına kadar uzanmaktadır (Akınar ve Nizamoğlu, 2019). Cannabis cinsine bağlı alt türlere ayrılan kenevir, lif ve ilaç ham maddesi elde etmek için yetiştirilmektedir. Kenevirin lif için yetiştirilen türleri *Cannabis sativa*, ilaç için yetiştirilenleri ise *Cannabis indica*'dır (Hayıt ve Gül, 2020). Kenevir yetiştiriciliği, dışı kenevirde elde edilen psiko-aktif maddeler nedeniyle denetim altında yapılmaktadır. Kenevirin bütün türlerinde narkotik özellikler içeren bileşenler bulunmakta olup, özellikle *Cannabis indica* türünde en fazla narkotik bileşenler bulunmakta ve daha çok uyuşturucu madde elde etme amacıyla yetiştirilmektedir (Pınarkara, 2007).

Kenevir yaşam döngüsünde, radyasyonu azaltarak önemli oranda oksijen ihtiva eder. Bu yüzden kenevir hem çevre dostu özellikler gösterir hem de zengin lif içeriğiyle önemli bir ihtiyaç karşılama potansiyeline sahiptir. Birçok sektörde hammadde olarak kullanılan kenevirin üretiminin artırılması ve yaygınlaşması, ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de kenevir konusundaki literatür; kenevirin kullanım alanları (gıda, sağlık, enerji, tekstil, asfalt vb), kenevir üretimi, kenevir üretim tekniği ve kenevirin ekonomik olarak yapılabilirliği konularını kapsamaktadır. Kenevirin birçok alanda kullanılması, kenevir üzerine yapılan çalışmaları çeşitlendirmektedir. Kenevir üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, Hayıt ve Gül (2020) kenevirin önemine değinerek unlu mamullerde kullanımını incelemiş ve kenevirin doğal içeriğinin sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. Çalışkan ve Yıldırım (2020) kenevirin sağlık alanında kullanımını incelemiş ve kenevirin pek çok hastalıkta tedavi edici etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Acar ve Dönmez (2019) günümüzde enerjinin öneminden bahsederek, kenevirin bir enerji kaynağı olarak kullanılmasını araştırmıştır. Kurtuldu ve İsmail (2019) çevresel

olumlu etkileri olan kenevirin tekstil üretiminde kullanımını incelemiştir. Serin ve arkadaşları (2018) kenevir lifi kullanımının asfalt beton karışımlara etkisini incelemiş ve kenevir liflerinin, bitümlü sıcak karışımların mekanik özelliklerini geliştirdiğini göstermiştir. Aksoy ve arkadaşları (2019) kenevirin tarihçesi, kullanım alanları ve tarımını ele almıştır. Akınar ve Nizamoğlu (2019) Osmanlı'da ve Cumhuriyet döneminde kenevir üretimini incelemiştir. Aytaç ve arkadaşları (2018) yüksek sıcaklık ile kenevir tohumlarının çimlenmesi arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Aydoğan ve arkadaşları (2020) kenevirin Samsun ili Vezirköprü ilçesinde ekonomik olarak yapılabilirliğini incelemiş olup, bölgede üretilen diğer ürünlere göre daha karlı bir ürün olduğunu belirtmişlerdir.

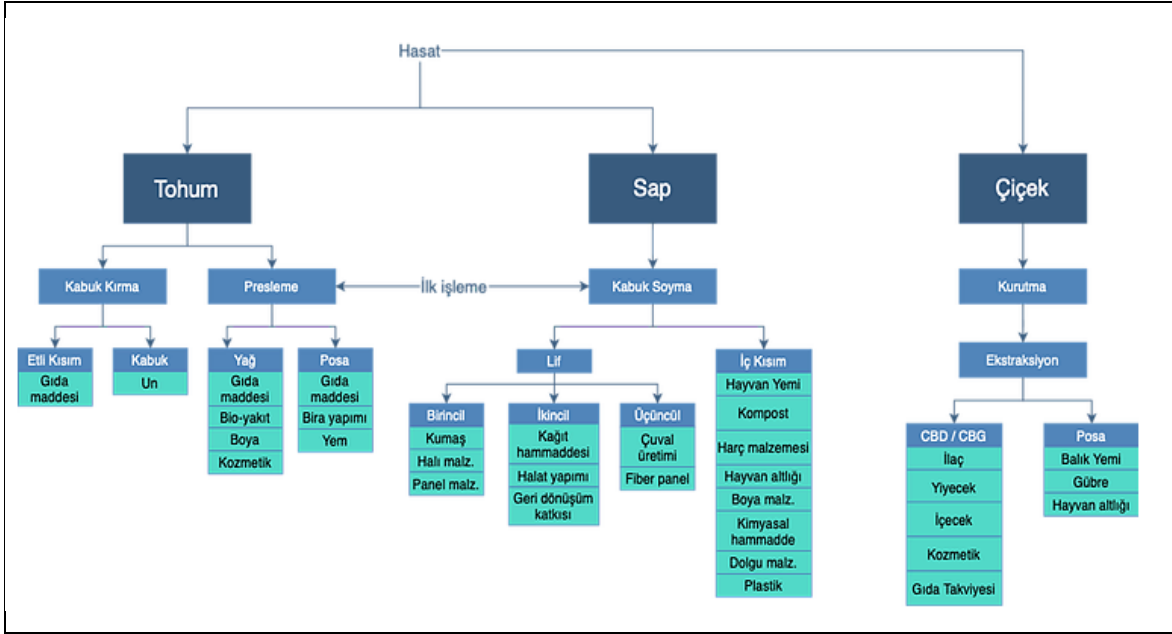
Kenevir lifleri tekstil sanayisinde, çekirdekleri kozmetik sektöründe, sapı ise kâğıt ve kumaş üretiminde kullanılmasına rağmen, üretim miktarı dramatik bir azalış yaşamıştır (Acar ve Dönmez, 2019). Bu azalışın temel sebepleri kenevir lifi yerine sentetik liflerin kullanımının yaygınlaşması, çiftçilerin kenevire olan bakış açısı ve esrardan dolayı kenevirde uygulanan sıkı kontrol ve denetimlerdir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de uygulanan kenevir politikası, üretimi ve mevzuatı incelenerek yaşanan gelişmelerin ortaya konulmasıdır.

2. Kenevirin Kullanım Alanları ve Sanayisi

Kenevirin bazı türlerinden uyuşturucu ve ilaç ham maddesi elde edilirken, lifleri için yetiştirilen türleri insanlık tarihinin en eski dokuma ham maddelerinden biridir. Anavatani Orta Asya olan kenevir, geçmişte Anadolu'nun önemli bir tarımsal faaliyeti idi. Kenevirin Anadolu'daki geçmişinin M.Ö. 1500'lü yıllara kadar uzandığı düşünülmektedir (Gizlenci ve ark., 2019). Kenevirin tohumu, sapı ve çiçeğinin kullanım alanları, Şekil 1'de gösterilmektedir. Kenevirin tohum kısmı kabuk kırma yoluyla gıda malzemesi veya un olarak değerlendirilirken, tohumundan presleme yoluyla yağ elde edilmektedir. Elde edilen yağın, gıda maddeleri, biyo-yakıt, boya ve kozmetikte kullanım alanları yaygındır. Posasından ise hayvan yemi, bira veya protein tozu gibi gıda

maddesi yapılmaktadır. Sap kısmının kabuğu soyularak lif kısmı ayrılmaktadır. Lif kısmının kalitesine göre kumaş, tekstil ürünleri, panel üretimi, selüloz, kâğıt gibi ürünlerde ham madde olarak kullanılmaktadır. Kenevir sapından lif ayrıldıktan sonra kalan kısım ise hayvan yemi,

kompost, hayvan altlığı ya da inşaat sektöründe harç malzemesi gibi birçok alanda değerlendirilmektedir. Çiçek kısmı ise daha çok ilaç ve kozmetik sanayinde, posası ise balık yemi, gübre ve hayvan altlığı olarak kullanılabilir.

Şekil 1. Kenevir kullanım alanları (Anonim, 2020a)

Kenevir Osmanlı'da donanmanın ihtiyacını karşılamak için gerekli olan urgan, halat gibi ekipmanlar için kullanılmıştır (Akpınar ve Nizamoglu, 2019). Türkiye'de ise kenevir üzerine yapılan ilk yatırım, Kastamonu ilinde kenevirin havuzlama ve soyma işleminin yapılması amacıyla Sümerbank tarafından 1946 yılında yapılan Taşköprü kenevir fabrikasıdır. Kurulan fabrika tam kapasite ile çalışmamış ve 1951 yılında faaliyetlerine son vermiştir. Ayrıca kenevir elyafından sicim ve kanaviçe üretimi için 1945 yılında Kendir Sanayii Müessesinin inşasına başlanmıştır. Kendir Sanayii Müessesini ile kenevir değerlendirilerek üretim artırılmak istenmiştir (Anonim, 2019). Fabrika Toprak Mahsulleri Ofisinin çuval ihtiyacını karşılasa da Hindistan'dan kenevirin muadili olan jüt ithaliyle birlikte üretim olumsuz etkilenmiştir. Kenevir üretimi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.Ş.'ye bağlı fabrikalarda kullanılmak üzere artsa da üretim yıldan yıla azalarak 2015 yılında 10 dekara kadar düşmüştür (TÜİK, 2020). Bu düşüşün önemli nedenlerinden biri, keneviri ham madde olarak

kullanan fabrikanın 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınarak 2004 yılında özelleştirilmesi olmuştur. Özelleştirilen fabrika kenevir ihtiyacını daha ucuz olması nedeniyle yurt dışından alması, Türkiye'deki kenevir üretimini hemen hemen bitirme noktasına getirmiştir. Bu fabrika, daha sonra faaliyetine son vermiştir (ZMO, 2019).

3. Kenevir Politikası

Türkiye'de kenevire, bir tarım ürününden ziyade, uzun yıllardır terörü finansa eden bir kaynak gözüyle bakılmıştır. Nitekim Türkiye'de en yaygın kullanılan uyuşturucu madde kenevirde elde edilen esrardır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2018 yılında 65172 esrar ve esrarın bir türü olan skank olayı gerçekleşmiş ve bu olaylarda 80707 kg esrar ve skank maddesi ele geçirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2019). Kenevirin tekrar bir tarım ürünü olarak gündeme gelmesi, 9 Ocak 2019 tarihinde gerçekleştirilen "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yerel Yönetimler Sempozyumunda" gerçekleşmiştir.

Bu kapsamda 11 Ocak 2019 tarihinde Tarım ve Orman Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, TÜBİTAK ve Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinin katılımıyla “Türkiye’de Endüstriyel Kenevir Yetiştiriciliği Raporu ve Eylem Planı” hazırlanmıştır. Eylem planında öne çıkan konular; kenevir üretiminin kısa vadede yerli popülasyonlarla artırılması, yerli Narlısaray popülasyonundan tohum çoğaltım işlemlerinin gerçekleştirilmesi, yerli çeşitler için tohum tescil çalışmalarının tamamlanarak sertifikalı tohum kullanımına geçilmesi, kenevire dayalı sanayinin ve mekanizasyon sistemlerinin geliştirilmesi ve öncelikli yatırım alanlarının belirlenmesi şeklindedir (TİGEM, 2019).

Türkiye’nin son dönemdeki kenevir politikasının amacı, kenevir üretiminin yerli ihtiyaçları karşılayacak şekilde üretilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, kenevir üretiminde araştırma ve geliştirme çalışmaları için 2019 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinde, 2020 yılında ise Yozgat Bozok Üniversitesinde Kenevir Araştırma Enstitüleri kurulmuştur. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi faaliyetlerine başlamış ve Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü ile iş birliğiyle gerçekleştirerek Tetrahidrokannabinol (THC) oranı düşük, lif ve sap verimi yüksek Narlısaray kenevir çeşidi geliştirilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı, Narlısaray çeşidinin çoğaltılması için TİGEM’i görevlendirmiştir. TİGEM, Narlısaray çeşidinin genetik yapısının bozulmaması için 2019 yılında Gökhöyük işletmesinde 40 da sözleşmeli üretimle Vezirköprü’ye bağlı Narlısaray köyünde 127 da alanda tohum üretimi gerçekleştirmiştir. Böylelikle Narlısaray tohumunun kısa sürede çoğaltılarak ekim alanlarının hızla artırılması amaçlanmıştır.

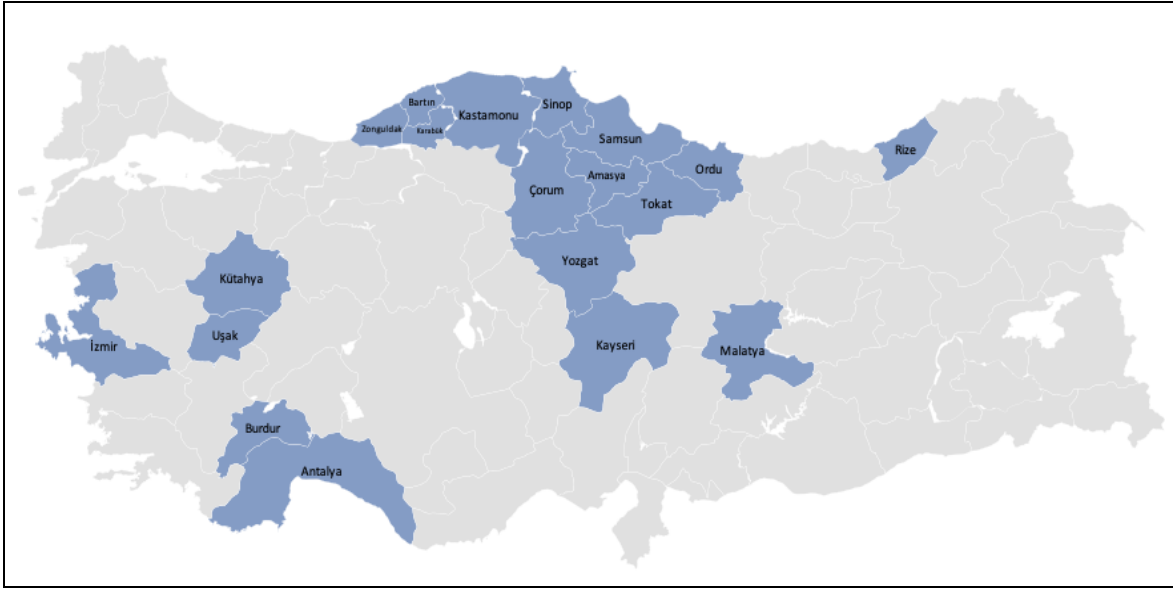
Türkiye’de kenevire yönelik dış ticaret politikasında herhangi bir gümrük tarifesi uygulanmamaktadır. Ayrıca kenevir ekiminin yaygınlaşması için kenevir üretimine izin verilen illerde olmak şartıyla 2020 yılında dekar başına 700 TL destek sağlanmaktadır.

Kenevirin yetiştirilmesi uluslararası ve ulusal mevzuatı ilgilendiren bir konu olmuştur. Türkiye’de kenevire getirilen yasaklar; (i) esrardan dolayı yasaklama ve (ii) kenevir tarımının tamamen yasaklanması şeklinde olmuştur (Arslan, 2018). Türkiye, uyuşturucularla uluslararası anlamda mücadele etmek, önlemek ve savaşmak için 30 Mart 1961 tarihinde New York’ta imzalanan “*Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi*” ne 1966 tarih ve 812 sayılı Kanunla taraf olmuştur. Bu sözleşmede; uyuşturucu maddelerin kötüye kullanılmasına karşı alınacak tedbirlere, evrensel ortak ilke ve amaçlar ile uluslararası iş birliği sağlanarak mücadele edilmesi vurgulanmıştır. Bu sözleşmeyle, haşhaş ve kenevir gibi bitkilerin yetiştirilmesine, bunlardan uyuşturucu ham maddesi üretilmesine ve ticaretine sınırlamalar ve denetimler getirilmiştir. Türkiye 1971 tarihinde Viyana’da imzalanan “*1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesine*” 1980 yılında katılmıştır. Sözleşmede insan sağlığı ve refahı konularında bazı psikotrop maddelerin kötüye kullanılması sonucunda sağlık ve sosyal sorunlar yaşanabileceği endişesiyle uluslararası iş birliği sağlanmıştır. Bu sözleşme ile sentetik uyuşturucular denetim altına alınmak istenmiştir. Türkiye, 1995 tarih ve 4136 sayılı Kanunla 1988 tarihli “*Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine*” taraf olmuştur. Türkiye, 1999 yılında “*1961 Tek Sözleşmesinin*” hükümlerinin kuvvetlendirildiği “*1972 Protokolünü*” ile birlikte 58 ülke ile uyuşturucuyla mücadele alanında iş birliği anlaşmasına da dahil olmuştur (Ulukütük, 2018). Türkiye’nin kenevir üretimi ilgili ulusal mevzuatta yer alan hususlar, 1933 yılında kabul edilen 2313 Sayılı “*Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun*” ile belirlenmiştir. Kanunun 3. maddesiyle “*Münhasıran esrar yapmaya yarayan nebatın (Hint keneviri) ekilmesi ve her ne şekilde olursa olsun esrarın ihzar, ithal, ihraç ve satışı memnurdur*” ifadesine yer verilmiştir.

Bu madde 1979 yılında “*Münhasıran esrar yapmak için kenevir ekilmesi ve her ne şekilde*

olursa olsun esrarın ihzar, ithal, ihraç ve satışı yasaktır” şeklinde değiştirilmiştir. Daha sonra Türkiye 1990 tarih 20672 sayılı “Kenevir Ekimi ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik” ile ekimlerin izne bağlanarak kenevir ekimi yapılacak bölgelerin tespiti, gerekli kontrollerin yapılarak izinsiz ekimlere yapılacak işlemlere ait usul ve esasları belirlenmiştir. Hint keneviri ihracatı 1996 yılında 22762 sayılı “İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ” ile de

yasaklanmıştır. Günümüzde ise 2016 tarih ve 29842 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Kenevir Yetiştiriciliği ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik” yürürlükte bulunmaktadır. Bu yönetmelikte kenevir üretimine izin verilen iller arasında Şanlıurfa çıkarılmış olup, Zonguldak ilinin ayrılan Karabük ve Bartın listeye eklenmiştir. Türkiye’de izin alınması koşulu ile kenevir üretimi yapılacak 19 il Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Türkiye’de izin verilen kenevir ekim alanları

4. Kenevir Ekim Alanı, Üretimi ve Verimi

Ana vatanı Orta Asya olan kenevir, ılıman iklim kuşağından subtropik iklim kuşağına kadar geniş bir alanda yayılım göstermektedir (Aksoy ve ark., 2019). Dünyadaki başlıca ülkelerin kenevir tohumu ekim alanı, verimi ve üretimleri Tablo 1’de verilmiştir. FAO (2020) verilerine göre dünyada 11 ülke tohum amacıyla kenevir üretmektedir. Kenevir dünyanın birçok ülkesinde lif ve tohum amacıyla üretilmektedir. Avrupa’nın kenevir endüstrisi, otomobil ve inşaat malzemesi gibi endüstriyel kullanımlara odaklanmıştır (Anonim, 2019). Dünyada 2018 yılında 32140 ha alanda 142883 ton kenevir tohumu üretimi gerçekleştirilmiştir. Fransa 16511 ha ile dünya kenevir tohumu üretim alanının %51.37’sini oluşturmaktadır. Fransa’yı sırasıyla %14.60 ile Rusya (4691 ha), %13.51 ile Çin (4342 ha), %8.28 ile Şili (2660 ha) takip etmektedir. Türkiye ise toplam üretim alanının

yalnızca %0.2 (6 ha)’sini oluşturmaktadır. Hektara kenevir tohumu verimi Fransa’da 7592.64 kg ile dünyada ilk sırada yer alırken, İspanya’da 5357.14 kg, Çin’de 2722.71 kg, Şili’de 576 kg ve Türkiye’de 500 kg’dır. Dünyada kenevirin niş bir ürün haline gelmesi (Adamovičs ve Zēverte-rivža, 2015) ve üretiminin büyük ölçüde izne bağlı olması, yasa dışı dahil kenevir verilerine erişimini zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı Kanada gibi önemli kenevir üreticilerine ait veriler, FAO veri tabanlarına yansımamıştır. Kanada’nın 2018 yılında 31484 ha’lık alanda kenevir üretimi gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir (Johnson, 2018). Fransa 125362 ton kenevir tohumu üretim ile dünya üretiminin %87.74’ünü oluşturmaktadır. Fransa’yı %8.27’lik üretimi ile Çin (11822 ton) takip etmekte iken, Rusya üretimin sadece %1.48’ini (2117 ton) karşılamaktadır. Türkiye’de ise 3 ton’dur.

Tablo 1. 2018 yılında ülkelerin kenevir tohumu ekim alanı, üretimi ve verimi

Ülke	Alan (ha)	Alan (%)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Verim (kg/ha)
Şili	2660	8.28	1533	1.07	576.32
Çin	4342	13.50	11822	8.27	2722.71
Fransa	16511	51.36	125362	87.74	7592.64
Macaristan	1606	5.00	390	0.27	242.84
İran	193	0.60	198	0.14	1025.91
Polonya	59	0.18	28	0.02	474.58
Romanya	799	2.49	84	0.06	105.13
Rusya	4691	14.60	2117	1.48	451.29
İspanya	140	0.44	750	0.52	5357.14
Türkiye	6	0.02	3	0.001	500.00
Ukrayna	1133	3.53	596	0.42	526.04
Toplam	32140.0	100.0	142883.0	100.0	Ortalama: 1779.5

Kaynak: FAO, 2020

Dünyada ülkelerin kenevir lifi ekim alanı, verimi ve üretimleri Tablo 2’de verilmiştir. Dünyada 2018 yılında 41588 ha alanda 60657 ton kenevir lifi üretimi gerçekleştirilmiştir. Kuzey Kore 21457 ha alan ile dünyada lif amaçlı üretim alanının %51.59’unu oluşturmuştur. Kuzey Kore’yi sırasıyla %10.70 ile Çin (4449 ha), %10.55 ile Şili (4386 ha) ve %7.84 ile Rusya (3262 ha) takip etmektedir. Türkiye ise toplam kenevir lifi üretim alanının %0.02 (10 ha)’sini

oluşturmaktadır. Hektara kenevir lif verimi Hollanda’da 7644.04 kg, İtalya’da 6911.94 kg, Avusturya’da 4745.10 kg, Türkiye’de ise 900 kg’dır. Dünya kenevir lifi üretiminde Kuzey Kore %24.55 (14891 ton), Hollanda %22.83 (13851 ton), Çin %20.81 (12623 ton), İtalya %7.63 (4631 ton), Şili ise %6.84’lük (4146 ton) bir paya sahiptir. Türkiye’nin kenevir lifi üretimindeki payı yalnızca %0.01 (9 ton)’dir.

Tablo 2. 2018 yılında ülkelerin kenevir lifi ekim alanı, üretimi ve verimi

Kenevir lifi	Alan (ha)	Alan (%)	Üretim (ton)	Üretim (%)	Verim (kg/ha)
Avusturya	714	1.72	3388	5.59	4745.10
Şili	4386	10	4146	6.84	945.28
Çin	4449	10.70	12623	20.81	2837.27
Çekya	216	0.52	628	1.04	2907.41
Kuzey Kore	21457	51.59	14891	24.55	693.99
Fransa	773	1.86	1283	2.12	1659.77
Macaristan	254	0.61	290	0.48	1141.73
İtalya	670	1.61	4631	7.63	6911.94
Japonya	1	0.00	1	0.00	1000.00
Hollanda	1812	4.36	13851	22.83	7644.04
Polonya	80	0.19	51	0.08	637.50
Güney Kore	9	0.02	14	0.02	1555.56
Romanya	1996	4.80	2872	4.73	1438.88
Rusya	3262	7.84	1256	2.07	385.04
İspanya	19	0.05	20	0.03	1052.63
Türkiye	10	0.02	9	0.01	900.00
Ukrayna	1480	3.56	703	1.16	475.00
Toplam	41588.0	100.0	60657.0	100.0	Ortalama:2172.4

Kaynak: FAO, 2020

Türkiye’de yıllara göre kenevir tohumu ekim alanı, üretim miktarı ve verimi Tablo 3’te verilmiştir. Türkiye’de kenevir üretimi 2004 yılına kadar yalnızca Kütahya, Çorum, Kastamonu ve Samsun illerinde yapılmıştır (Aydoğan ve ark., 2020). Türkiye’de tohum amaçlı kenevir ekimi 2005 yılında 650 da iken, hızla azalarak 2013 yılında 7 da’a kadar düşmüştür. Üretim ise yalnızca Samsun ilinde gerçekleşmiştir. 2018 yılında ekim alanı 59 da’a, 2019 yılında ise 536 da’a yükselmiştir. Kenevir tohumu verimi ise dalgalı bir seyir izleyerek 2005 yılında 20 kg/da, 2011 yılında 57 kg/da, 2013 yılında ise 143 kg/da’a yükselmiştir. Kenevir tohumu verimi 2018 yılında 51 kg/da, 2019 yılında ise 42 kg/da’a inmiştir.

Türkiye’de kenevir tohumu üretim miktarı 2005 yılında 13 ton iken, üretim alanında azalmaya bağlı olarak 2013 yılında 1 tona kadar düşmüştür. Üretim miktarı, ekim alanlarında artışa bağlı olarak 2018 yılında 3 tona, 2019 yılında ise 20 tona yükselmiştir.

Tablo 3. Yıllara göre Türkiye’nin kenevir tohumu ekim alanı, verimi ve üretimi

	Ekim alanı (da)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/da)
2004	3750	30	8
2005	650	13	20
2006	645	13	20
2007	559	24	43
2008	294	12	41
2009	66	3	45
2010	221	7	32
2011	140	8	57
2012	64	4	63
2013	7	1	143
2014	10	1	100
2015	10	1	100
2016	25	1	50
2017	24	1	42
2018	59	3	51
2019	536	20	42

Kaynak: TÜİK, 2020

Türkiye’de lif amaçlı kenevir ekim alanı, verimi ve üretim miktarı yıllara göre farklılık göstermektedir (Tablo 4). Lif amaçlı kenevir üretimi 2005 yılında 650 dekar iken, 2011 yılında 157 dekara, 2014 yılında ise 10 dekara

kadar gerilemiştir. Kenevirin tekrar gündeme gelmesiyle beraber kenevir lifi ekim alanı 2018 yılında 55 dekara, 2019 yılında ise 160 dekara yükselmiştir. Kenevir lifi verimi ise 2005 yılında 85 kg/da iken, 2014 yılında 100 kg/da’a, 2019 yılında ise 126 kg/da’a yükselmiştir. Yapılan ıslah ve yeni çeşit çalışmalarının etkisiyle kenevir lifi veriminde artış sağlanmıştır.

Kenevir lifi üretim miktarı ise 2005 yılında 55 ton iken, 2012 yılında 6 tona, 2015 yılında ise 1 tona kadar gerilemiştir. Kenevir lifi üretimi 2016-2018 dönemi ortalaması olarak 7 ton iken, üretim 2019 yılında 19 tona kadar yükselmiştir. FAO (2020) verileri göre 2018 yılı Türkiye’nin kenevir lifi üretim alanı 100 da, üretim miktarı ise 9 ton iken, TÜİK (2020) verilerinde üretim alanı 55 da üretim miktarı ise 7 ton olarak farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Yıllara göre Türkiye’nin kenevir lifi ekim alanı, üretimi ve verimi

	Ekim alanı (da)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/da)
2004	3750	600	160
2005	650	55	85
2006	645	60	93
2007	559	38	68
2008	294	21	71
2009	66	4	61
2010	221	10	45
2011	157	16	102
2012	63	6	95
2013	12	1	83
2014	10	1	100
2015	10	1	100
2016	45	7	156
2017	46	7	152
2018	55	7	127
2019	160	19	126

Kaynak: TÜİK, 2020

Kenevir, dış ticarete de konu olan bir bitkidir. Ancak üretiminde gerçekleştirilen sıkı kontrol ve denetimler dış ticareti sınırlandırmakta ve ticaret verilerine erişimi zorlaştırmaktadır. Türkiye 2013 yılında 1181 ton, 2014 yılında 809 ton, 2015 yılında 1188 ton, 2016 yılında ise 1168 ton kenevir tohumu ithalatı yapmıştır. Kenevir tohumu ithalatı 2017 yılında 2287 tona çıkmasına rağmen, kenevirin tekrar gündem

olmasıyla ithalat azalarak 135 tona gerilemiştir. Kenevir lif ithalatı ise 2015 yılında 1.1 ton, 2018 yılında 22.9 ton olarak gerçekleşmişken, 2019 yılında ithalat yapılmamıştır (TÜİK, 2020). Dünyada ise 2015 yılında tüm ülkeler tarafından ihraç edilen kenevir yağının toplamı 2.9 milyar ABD doları, 2019 yılında ise 3.1 milyar ABD dolarını bulmuştur (Anonim, 2020b). Kanada dış ticaret açısından kenevir tohumu, kenevir yağı ve kenevir protein tozu gibi kenevir tohumu ürünlerinin en büyük ihracatçısı konumuna gelmiş ve ABD kenevir ithalat pazarının %60-%90'ını tek başına oluşturmuştur (Anonim, 2019).

6. Sonuç ve Öneriler

Dünyada çok uzun yıllardır kenevirin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Kenevirin tohumu, sapı ve çiçeğinin kullanım alanları değişmekte olup özellikle kâğıt, kumaş, tekstil ve kozmetik ürünleri yapımında kullanımı yaygındır. Buna karşın, farklı etmenler Türkiye'deki kenevir üretimini son yıllarda neredeyse bitirme noktasına getirmiştir. Oysa gerek sanayiye hammadde sağlaması gerekse doğayı iyileştiren çevreci özellikleri nedeniyle kenevir üretiminin artırılmasının ekonomiye önemli katkıları olacaktır. Türkiye'de 2005 yılında kenevir tohum ve lif üretim alanları 65'şer hektar iken, 2014 yılında 1 hektara kadar düşmüştür. Son yıllarda kenevir tohumu ve lifi üretiminde yaşanan artışların halen yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de kenevir üretiminin artırılmasına yönelik 1940'lı yıllarda önemli yatırımlar yapılmasına rağmen, işleme tesislerinin çok düşük kapasiteyle çalıştırılması ve özelleştirilmesi sonrası kapatılması ile kenevirin ikamesi olan jütün ithal edilmesi gibi etkenler kenevir üretimini olumsuz etkilemiştir. Ancak kenevirin 2019 yılında "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Yönetimler Sempozyumunda" gündeme gelmesi ve hemen sonrasında "Türkiye'de Endüstriyel Kenevir Yetiştiriciliği Raporu ve Eylem Planı" hazırlanmasıyla kenevir yetiştiriciliğine verilen önemde ve üretimde artışlar yaşanmıştır.

Kenevirin önemli bir ürün olmasına rağmen, dünya ticaretindeki payı sınırlıdır. Bundan

dolayı kenevir üretiminin ülke ihtiyaçları göz önünde bulunarak planlanması ve ihtiyacın yerli üretimle karşılanması önemlidir. Kenevir üretiminde kenevir tohumları için yerli tohumların tescili ve geliştirilmesi aşamaları hızlandırılarak üreticilere verimi ve kalitesi yüksek tohum girdisi sunulmalıdır. Ayrıca kenevir üretiminin kısıtlı olduğu günümüzde, kenevir üretiminin sürdürülebilir ve karlı olması için piyasa mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Kenevir üretiminin artırılabilmesi için etkin bir arz zincirinin oluşturulmasının önemi büyüktür. Bunun için de üreticilerin örgütlü bir şekilde organize olmaları, gerekli mesleki teknik eğitimin sağlanması, üretilen kenevirin her bir ana ve yan ürünlerini değerlendirerek yüksek katma değeri sağlayacak işleme tesislerine kavuşturulması, bu işleme tesislerinin kurulabilmesi için gerekli uluslararası, ulusal ve yerel finansman kaynaklarına erişimin sağlanması, kenevir ürünlerinin çiftçi örgütleri aracılığıyla pazarlanması gibi önlemlerin alınması yararlı görülmektedir. Türkiye kenevir üretimi ve ticaretinde birçok uluslararası sözleşmeye taraftır. Bu anlamda uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesinin kenevirin kötüye kullanımını engelleyeceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Acar, M., Dönmez A., 2019. Kenevire farklı bir bakış. Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Samsun.

Adamovičs, A., Zēverte-Rivža, S., 2015. Industrial hemp (cannabis sativa l.) Productivity and risk assessment in hemp production. The 25th NJF Congress, 16-18 June 2015, Riga, Latvia, 243-248.

Akpınar, D., Nizamoğlu, A., 2019. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kenevir üretimi. Social sciences, 14(4): 1223-1236.

Aksoy, D., Aytaç, S., Paslı, R., 2019. Endüstriyel kenevir gerçeği. 2. Uluslararası 19 Mayıs Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi, 27-29 Aralık 2019, Samsun, Türkiye, 850-858.

- Anonim, 2020a. <https://www.kenevir.com/post/end%c3%bcstriyel-kullanim-alanlari>
Erişim: 15.09.2020.
- Anonim, 2020b. <http://www.worldstopexports.com/top-cannabis-oils-exports-by-country/>
Erişim: 15.09.2020.
- Anonim, 2019. Kenevir yetiştiriciliği. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Samsun.
- Arslan, N., 2018. Tartışmalar ışığında kenevire bakış. Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi 28: 23-28.
- Aydoğan, M., Terzi, Y. E., Gizlenci, Ş., Mustafa, A., Alpay, E., Meral, H., 2020 Türkiye’de kenevir yetiştiriciliğinin ekonomik olarak yapılabilirliği: Samsun ili Vezirköprü ilçesi örneği. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 35(1): 35-50.
- Aytac, S., Arslanoglu, S. F., Ayan, A. K., 2018. High-temperature inhibition of seed germination of hemp (cannabis sp). Fresenius Environmental Bulletin, 27(12): 8200-8204.
- Çalışkan, U. K., Yıldırım, S., 2020. Kenevir ve sağlık alanında kullanımı. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, 44(1): 112-136.
- Gizlenci Ş., Acar, M., Yiğen Ç., Aytaç S., 2019 Kenevir Tarımı. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı TAGEM Karadeniz Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. 66 syf.
- Hayıt, F., Gül, H., 2020. The importance of cannabis and its use in bakery products. Electronic letters on science and engineering, 16(1): 17-25.
- Johnson, R., 2018. Hemp as an agricultural commodity. Congressional Research Service, 48 pages.
- Kurtuldu, E., İşmal, Ö. E., 2019. Sürdürülebilir tekstil üretim ve tasarımında yeniden değer kazanan lif: kenevir. Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 12(24): 694-718.
- Pınarkara, E., 2007. Uyuşturucu tipi kenevir genotiplerinin rapd-pcr metodu ile karakterizasyonu ve kullanılan istatistiki yöntemlerin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Konya, 103.
- Serin, S., Macit, M. E., Çınar, E. C., Çelik, S., 2018. Doğal kenevir lifi kullanımının asfalt beton karışımlara etkisi. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(4): 732-744.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, 2019. İçişleri Bakanlığı Türkiye Uyuşturucu Raporu. Ankara. EGM Yayın Katalog No: 703
- TİGEM, 2019. Kenevir üretim çalışmalarına ilişkin kamuoyuna bilgilendirme. <https://www.tigem.gov.tr/haber/haberdetay/9079d190-1793-44ec-958b-77d150b82094> Erişim: 16.09.2020.
- TÜİK, 2020. Türkiye istatistik enstitüsü. <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> Erişim: 15.09.2020.
- Ulukütük, A., 2018. Kenevir yetiştiriciliğine İlişkin Genel Mevzuat Hükümleri. Endüstriyel Kenevir Gerçeği Paneli. 02-03 Mayıs 2018. Samsun. 18 syf.
- ZMO, 2019. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. Kenevir ve üretimi üzerine bir değerlendirme. https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30847&tipi=38&sube=0. Erişim: 15.09.2020.